

POWODŹ (87) *sb f*

Pierwsze o jasne, -wódź, -wodz-.

sg N powódź (33). *◇ G* powodzi (16). *◇ A* powódź (11). *◇ I* powodzią (7). *◇ L* powodzi (9). *◇ pl N* powodzi (5). *◇ G* powodzi (2). *◇ A* powodzi (2). *◇ I* powodziami (1). *◇ L* powodziach (1).

Sł stp, Cn notuje, Linde także XVII – XVIII w.

1. *Gwałtowne wystąpienie wód z naturalnych granic; zalanie wodą; diluvium, inundatio Vulg, Calep, Cn; eluvio Modrz, Cn; aqua cum impetu fluens, multitudo aquarum PolAnt; abundatio Calep; diluvies, eluvies, exundatio, proluvies, magna vis aquae Cn (84)* : Dobryć iefth Pan/ y pośilájący w dzień vtrápienia: y wie á zna the co w nim máią nádzieię. A w powodzi przemijájącey/ fkonánie vczyni mieyfćá onego *Leop Nah* 1/8; Vmárł potym [*papieź Agaton*] morem/ bo był wielki mor w Rzymie tego czáfu po zácmmieniu fłóńcá y po powodzi. *BielKron* 166v; Támże w Michálowie trzy dni krwáwy defzcz fzedł. Rychło pothym byłá taká powódź/ iż wiele miałth y wfi rzeki zátropiáły z dobytki y z ludźmi *BielKron* 363v; Tego też czáfu był wielki mor s powodzi gdy fie ziemiá otworzyłá *BielKron* 415, 3v, 47, 166v, 370, 399v [2 r.], 415, 418v *marg; LeovPrzep* b3v; Nilus śród látá powódź czyni *Oczko* [42]v; *Calag* 51a; *CzechEp* 103; Alluvio – Brzęgu oderwanie przez powodz, wodniřtok, wodnij zcziek. *Calep* 54b; Diluvium – Wylanie wodizbrzegow, powodz. *Calep* 325a, 10a, 560b; á rzy/ álbo żytá [*mają oddawać*] małdrów dwádźiesięciá y dwá miáry Poznánřkiéy: w czym iednák ma byđz baczenie *in legalibus impedimentis*, pogorřzenia/ álbo znácznéy řzkody przez powódź niezwyčajną. *SarnStat* 976, 743; Powódź mu częřta/ zboża nie podlewa/ Y rzeká bliřká brzegow nie podrywa. *KlonFlis* B4; Choćia grády potłuká/ choć fuřza záfzkodzi: Choćia zboże wymoknie dla długiey powodzi: Choćia řpásie zły fáfiad/ ořtátek vkrádnie: Wřzytkiego tego oracz ožáluie řnádnie. *KlonWor* 78; [A powódź nic innego nie iefť/ iedno cíche przyřaftánie. Stáđze z powodziá to przybywa/ co ták cícho przyřáftá/ że rozeznác niemoże/ iáko wiele ná ktory czás przybęđzie. *SzczerbSpecSax* 485 (*Linde*), 485].

powódź z czego (3): Thegoż roku powódź byłá wielka z vřtáviczných dzdzow/ y zboża ná polu w kopach poráftáły. *BielKron* 418v, 415, 423; [Tegoż roku powódź z wylania Wisły taksroga byłá i Kazimirz i Stradom, miasta przy Krakowie woda zakryła *StryjPoczqt* 527].

W połączeniach szeregowych z nazwami innych kłęsk (7): Głody/ mory/ walki/ drzenie zyemie/ zácmmienia fłoneczne y miefiáćá częřte. Komety/ powodzi/ rozboie/ chrobáctwo pánowác będą. *BielKron* 136; *RejPosWstaw* [41³]v; bo ktorzi fię go [*nabożeńřtwa ku Panu Bogu*] řtáteczenie dzierżá/ tych Bog wielkimi zapłátámi obdarza/ á ktorzi nim gárdzą ábo o nie niedbáią/ tych karze y głodem y morem/ y ogniem y powodziámi/ y woyná y vpadkiem Rzeczypořpolitey. *ModrzBaz* 4; *WerKaz* 295; *ArtKanc* M5; Gdyż też y przygodá zá káđdym chodzi: iáko woyná/ práwo/ ogień/ powódź/ zły vrodzay/ grad/ chorobá *GostGosp* 2; *SarnStat* 1280.

W porównaniach (11): Vmieiętność mądrego/ iáko powódź zbierze á záleie/ á rádá iego iáko řtudnicá żywotá trwá. *Leop Eccli* 21/16; Y wynidźiefz á przydźiefz iáko powódź/ á řtániefz fię iáko obłok ku okryćiu ziemie *BibRadz Ez* 38/9, *Eccli* 39/26; Błogořláwieńřtwo iego okrywa ziemię iáko rzeká/ á czyni iá płodną iáko powodz. *BudBib Eccli* 39/26; Nigdy w swoiey mierze Chćiwość włádze nieřtoi: závždy/ iáko powódź/ Pomyka fwoich gránic nieznácznie/ áż potym Wřzytki polá záleie.

KochOdpr Cv; KochPs 132; A którym kłztałtem gdy zbiorą z wielkiego dżdża pothoki/ Siłnym gwałtem ze wład zbiorą wnet zarázem potopy: w powodź co fię więc nąwinie/ thák fię ładzi ich myślenie/ ná nálze zátráčenje. ArtKanc K15v. Cf »by gwałtowna powodź«, »jako powodź rzeczna«.

Frazy: »wezbrała powodź« (1): Káždy ktory przychodzi do mnie/ [...] Podobny ieft człowiekowi dom buduiącemu/ ktory wykopał głęboko/ y záłożył fundament ná fkále. á gdy wezbrała powodź [inundatione autem facta]/ otrąciła fię rzeká o on dom/ ále go nie mogła porużyć. WujiNT Luc 6/48.

»powodź zalała« (1): Roku od národzenia Chrístuśa Pána 1570. názáiutrz po wfczech Świętych w nocy/ przyślzá ták ciężka á niełtychána powodź Morśka/ ktora nagle przypadłzy zalała Ziemié Pomorśkie w dolney Niemieckiey Ziemi StryjKron 26.

Zwrot: »powodzią zatonać« (1): Kiedy ty chceź/ wfczytek świát powodzią zátonie/ A kiedy chceź/ od ognia/ iáko pióro wfcplonie. KochFr 126.

Wyrażenia: »czasu powodzi« (3): BielKron 307v; Aby fye Staw nie zerwał. Czáfú Powodzi/ wczás wfcyfłkiemu zábieżec/ to ieft/ wodę wyrzéc/ kiedy potrzebá Strum Q3v, Mv.

»by (a. jako) powodź gwałtowna« [szyk 1:1] (2): Pan ták mowi/ Oto wody ktore idą z Pułnocy fá iáko powodź gwałtowna [et erunt ut torrens] BibRadz Ier 47/2; JanNKar Cv.

»powodź morska, morza« (1:1): [przodkowie litewscy, pruscy i gotscy] muřlieli daley wędrowác dla powodzi morzá/ przy ktorym mieřzkáli StryjKron 26, 26; [StryjPoczqt 47].

»jako powodź rzeczna, w rzekach« (1:1): BibRadz Iob 6/15; Brácia moi omylili mię iáko potok/ á wfcplnęli iáko powodź rzeczna [sicut aqua cum impetu fluens transierit]. BudBib Iob 6/15.

Wyrażenia przyimkowe: »w powodź« (3): LibMal 1551/163; BielKron 363; iefli rzeká ma brzeg niłki/ obáváć fię trzebá by nie wylała w powodź/ bárzoby ná tym vtráciło Woyłko BielSpr 7v; [Cokolwiek w powodź wodá do roley twoiey przyłaczy/ to według práwá wfczem národom połpolitego/ twoie ieft. SzczerbSpecSax 485 (Linde)].

»w powodzi« (1): Vrzędnik ma mieć řtraż ná Wiołnę w powodzi od złodzieyřtwá/ dla ryb/ nietylko w řtáwiech/ ále y w rybnikách GostGosp 100.

Przen (14) : Y my ná okázyą muřim fye gotowác. Muřim? czy rádži czynim? tuřę rychłéy temu Vwierzył/ że to człowiek przyrodzeniu řwemu Nie czyni k wóli: ále powodzią porwány Płynie/ tám gdzie go niofá pieniřté bálwany. KochMarsz 153; [o rybie zwanej pompilus] A niź fię z morzá nád wodę wydźwignie/ Napierwey z fiebie powodź precz wyźygnie/ A gdy fię vlzy řtroi dźiwne cudá/ Oná obłudá. KlonFlis E3v; SzarzRyt C4.

W porównaniu (1): Tegoź czáfú Xiążętá Rułkie [...] z mocą woyłk řwoich do Ziemié Sendomirřkiey na xtált byřtrej Rzeki powodzią co fię nąwinie pobieráiący wtárgnęli StryjKron 375.

a) Niebezpieczeństwo, nieszczęście (10) : Spuřć rękę řwá/ wyrwi mię z powodzi řtráźliwych/ Wyrwi mię z rękú nielutořciwych Nieznáiomego ludu KochPs 209.

powodź czego (5): Wyrwi mię z błót/ wybáw mię z rękú niepoboźnych/ Nie day mi tonác w powodź rzék moźnych. KochPs 100. Cf »powodź wod«, »wod piekielnych powodź«.

Frazy: »powodź porwała« (1): Ratury mię pánie: bo złych przygód nawáłności Sięgáią we mnie ořtátnich kořci. Topię fye w řrogim błócie/ powodź mię porwála/ Y řzalonémi wełny zálála. KochPs 99.

»powodź zalała« (1): *KochPs* 99 cf »powodź porwała«.

Wyrażenia: »bojowe powodzi« = *bitwa* (1): Z myśli fwyé hárdéy byli do gruntu zniszczeni/ Y w boiowych powodziách z głową ponurzeni. *KochProp* 6.

»powodź bystra« (1): Miłosierną rękę swoię z wyfoká ściągnał/ A mnie z pośrzedká powodzi byłtrych wyciągnął. Wyrwał mię z nieprzyacieliłkich rąk niepobożnych *KochPs* 24.

»gwałt powodzi« (1): A tofz iest groblá [którą zastawił Chrystus przez swoją krew] odemnie przzerwána/ ktorá mię przedtem od gwałtu powodzi a wylévania okrutnego/ fzczycała *MurzHist* L2.

»powodź wod (wielkich)« (3): Verumtum in diluvio aquarum multarum ad eum non approximabunt. A wízakoż oni ktorzy fą w powodzi wod wielkich położeni/ k niemu fie nie przybliżą. (*koment.*) w powodzi wod) to iest w żądzach nierządnych *WróbŻolt* 31/6; *LatHar* 161.

»wod piekielnych powódź« (1): Iuż mię była froga zewfząd śmierć otoczyła/ Iuż mię była wód piekielnych powódź ftrwożyła *KochPs* 23.

Szereg: »powodź a wylewanie« (1): *MurzHist* L2 cf »gwałt powodzi«.

a. bibl. Potop zesłany przez Boga jako kara za grzechy (12) : á gdzye zyemię fuchą nápirwey po powodzi ludzki narod widzyał tám bieżał ták ludzye iáko źwirzeta. *BielKron* 9, 4v, 8v; Iako Noemu było fześć fet lat gdy powódź vftála: ták fześć fet lat ma być/ od czáfu Ezáiafzá Proroká aż do Mefyafzá *CzechRozm* 166.

[*W porównaniu:* áby iuż nie miał Pan ná fąd przyść karác/ thák iáko fkaral powodzią pirwfzy fwiát y Sodomę ogniem Siarczánym *GilPos* [1]v.]

Fraza: »powodź zatopiła; powodzią zatopić« (1;1): *GliczKsiqz* H2v; A kto wié iefli nie wróca fye ony Niefczęfné czáfy/ kiedy powódź była Swiát zatopiła *KochPieś* 31.

Zwrot: »powodzią zalać« (1): Dla ktorey złości Pan ktory ná rofkołz yedzye/ y złości nye rad widzi/ ony ludzye w rzemyfłach fubtelne/ powodzią zalał y záthopił. *GliczKsiqz* H2v.

Wyrażenie: »plaga powodzi« (6): Kaimow fiodymy potomek był Lámech/ á Lámech miał ze [dw]u żon potomkow 77. wízyfcy przez plagę powodzi zginęli. *BielKron* 3v; NOách álbo Noe máiac iuż fześć fet lat/ według rofkazania á obiáwienia Páńfkiego/ [...] przez then czás plagi powodzi wielkiew/ wfiadł w okręt z żoną y s fyny y z żonami ich. *BielKron* 4v; IAKO iest wiek pierwfzy plagą powodzi fkarány od Bogá prze ludzkie wyfłętki/ iefth rzecz thym wiadoma/ kthorzy dowcipem fwym obaczáią álbo fie dowiáduią przemienności przefzłych czáfow. *BielKron* 296, 5, 5v, 466v.

b. W mitologii greckiej: potop, który nawiedził i zniszczył Grecję (2) :

Zwroty: »powodzią opłynąć« (1): zá ktorego [*Deukalijona*] panowania wízytká Grecya była powodzyą opłynęła/ ták iż wiele ludzi/ miafł/ y zamkow potopiła *BielKron* 23v.

»polać powodzią« (1): Neptun rozgniewał fie y polał powodzyą wízytkę krainę Atteńfką *BielKron* 27.

2. Silny nurt wody (2) : Lecż my błagamy onego/ co w łodzi Záfnał/ gdy morfkie powftály powodzi. A ocknąwfzy fię wiátry pohámował/ Morze zhołdował. *KlonFlis* B3v; Potym [człowiek] zá czáfem ná dębowey łodzi/ Przepłynął Wartę y Wiślne powodzi *KlonFlis* C3v.

3. Zatopienie (1) : Tráfił fię chromy z ślepym v iednego brodu: [...] [chromy powiedział do niewidomego] Weż mię ná fwe rámioná/ nieś mię przez tę wodę: Ták fpolnie odpráwiwá ninieyfzą

przygodę. Więc ia będę Sternikiem/ á ty bądźiesz łodzią: Ty wozem/ ia woźnicą: wydziem przed powodzią. *KlonWor* 51.

Synonimy: 1. potop, potopielisko, zalanie; 2. nurt, prąd; 3. utonienie, utopienie, zatonięcie, zatopienie.

Cf POWODZIE

LW